

1966, ANY INTERNACIONAL DE L'ERADICACIÓ DE LA POBRESA

Fernando Almansa - Ramon Vallescar - Pilar Malla
Ramon Espasa - José I. González Faus

1. La pobresa en el tercer món i la seva eradicació
-Fernando Almansa i Ramon Vallescar; són membres de l'equip d'Intermón-
2. La pobresa en el quart món i la seva eradicació
-Pila Malla; és la directora de Càritas de la Diòcesi de Barcelona-
3. Nova cultura econòmica, nova pobresa
-Ramon Espasa; és metge, ha estat Conseller de sanitat i Assistència Social de la Generalitat de Catalunya, diputat al Parlament de Catalunya i al Congrés de Diputats-
4. Consideracions cristianes intempestives sobre els capítols anteriors
-José I. González Faus, sj. Cap Acadèmic de Cristianisme i Justícia, Prof. a la fac Teol de Catalunya-

1. LA POBRESA EN EL TERCER MÓN I LA SEVA ERADICACIÓ

Fernando Almansa i Ramon Vallescar

1. DADES BÀSIQUES DEL MÓN

- *Una quarta part de la humanitat viu en estat de pobresa absoluta, és a dir, més de 1.000 milions de persones no poden adquirir l'aliment necessari per portar una vida activa.*
- *35.000 infants moren cada dia per causes relacionades directament amb la pobresa. 130 milions d'infants no reben educació bàsica (d'aquests, el 70% són nenes).*
- *1.300 milions de persones no tenen accés a l'aigua potable (el 80% de les malalties del món són degudes a beure aigua no potable).*
- *La distribució de la riquesa en el món és terriblement injusta: un 15% de la població posseeix el 79% de la riquesa mundial i el 85%, el 21% restant.*
- *La població dels països industrialitzats representa aproximadament un 20% de la població mundial, però consumeix 10 vegades més energia comercial que la dels països en desenvolupament, i produeix un 70% de les emissions mundials de monòxid de carboni i el 68% dels residus industrials del món.*
- *Un 70% de les persones que viuen en la pobresa extrema són dones.*

1.1. Les diferències augmenten

En els últims 30 anys, si considerem el món d'una forma global, s'ha produït un creixement econòmic important, però el nombre absolut de persones que viuen en la pobresa ha augmentat i les diferències entre les persones que viuen en la pobresa i les que viuen en l'abundància s'han acuat profundament. El 1960, la mitjana d'ingressos del 20% dels països més rics era 30 vegades superior a la del 20% dels països més pobres. El 1990, era 60 vegades superior. Avui el 20% de la població que viu en els 5 països més pobres del món rep tan sols un 2% dels ingressos globals. D'aquesta manera, les diferències entre pobres i rics s'han doblat en els últims 30 anys.

La distribució de la riquesa no solament és injusta entre països, sinó que també ho és en l'interior de cada país (en el Nord i en el Sud). Els mil milions de persones més riques són 150 vegades més riques que els mil milions de persones més pobres i aquesta diferència també s'ha duplicat en els últims 30 anys. Aquest 20% de la població més pobra només té accés al 0,2% dels préstecs atorgats per la banca comercial, a l'1,3% de la inversió internacional, a l'1% del comerç internacional i a l'1,4% dels ingressos internacionals.

1.2. Causes de la pobresa

La primera constatació és que els països del Sud transfereixen més fons als del Nord dels que

reben. Així, la transferència neta de recursos del Sud al Nord és positiva. No solament pel que fa a capitals financers, sinó també pel que fa a recursos humans qualificats (fuga de cervells formats amb recursos del Sud). Algunes causes d'aquest finançament del Nord des del Sud són:

1.2.1. Les relacions comercials desiguals

Les economies de tots els països depenen cada vegada més del comerç internacional. Les regles del mercat juguen cada vegada més a favor dels països més rics. Els països del Nord i les empreses transnacionals imposen als països del Sud els seus interessos (proteccionisme, baixada del preu de les primeres matèries, increment del preu de les manufactures, dependència financera, etc.).

S'estima que, en total, es nega als països en desenvolupament 70 bilions de pessetes any en oportunitats de mercat, 10 vegades més del que reben en Ajuda Oficial al Desenvolupament.

Com es pot observar en els exemples següents, el mercat lliure és més lliure per a uns que per a d'altres: La política agrícola europea ajuda econòmicament la producció dels agricultors europeus i quan es produeixen excedents en subvenciona l'explotació.

Existeix un organisme responsable de protegir la indústria tèxtil del Nord (el MFA). Els països del Nord imposen quotes a la importació dels productes tèxtils del Tercer Món, però no a la d'altres països del Nord. Només les restriccions en productes tèxtils i roba representen per al Tercer Món unes pèrdues de 7 bilions de pessetes. La participació de l'Àfrica subsahariana en el comerç internacional s'ha reduït a una quarta part del nivell que enregistrava el 1960. Els pobres tendeixen a anar se quedant al marge del mercat, ja sigui des del punt de vista nacional o internacional.

A més, en l'esfera del comerç internacional, en els últims 20 anys ha aparegut una nova raça "les companyies transnacionals". Les companyies transnacionals ja no responen a l'esquema clàssic d'explotació dels països del Sud pels països del Nord. Els interessos d'aquestes estan per sobre d'interessos nacionals. Instal·len les seves fàbriques en aquells països on les condicions laborals són pitjors o les lleis mediambientals més permissives i instal·len les seves seus rals en paradisos fiscals on no paguen impostos. Les transnacionals estan convertint molts països del Sud en l'abocador tòxic del món. El control de les empreses transnacionals i el pagament d'impostos dels seus beneficis són condicions imprescindibles per a l'eradicació de la pobresa.

La internacionalització de l'economia l'ha feta molt més dependent de la inversió estrangera i de decisions externes. L'entrada al mercat mundial és tutelada per les grans institucions de l'economia internacional (Fons Monetari Internacional -FMI- i Banc Mundial -BM-) de les quals els països del Sud depenen en virtut del deute extern. Dominades pels corrents neoliberals, aquestes institucions promouen transformacions en la política econòmica estatal entre les quals podem incloure: l'augment de la solvència estatal per al pagament del deute extern, la reducció de la despesa social i la reducció del proteccionisme estatal.

Els efectes d'aquestes polítiques d'ajust recauen sobre els més pobres: augmenta la taxa de desocupació, disminueix la capacitat adquisitiva dels salaris i disminueixen les inversions socials (especialment salut i educació). "És inacceptable que els qui són menys capaços

d'ajustar se als canvis hagin de suportar la càrrega més pesada de la transformació econòmica i social del nostre món." La política neoliberal s'ha demostrat incapaç d'afrontar els grans problemes que té plantejats el món actualment.

1.2.2. Un deute extern immoral

Des de fa 15 anys, molts del països més pobres estan atrapats en un deute extern que no podran pagar. Les taxes d'interès han pujat i els preus de les mercaderies de què depenen per pagar el deute han baixat.

La transferència neta del Sud al Nord, relacionada amb el deute, és de 7 bilions de pessetes, aproximadament. Quantitat similar a la de l'AOD.

Tot i que en alguns països la càrrega del deute ha disminuït (com Brasil i Mèxic), el total del deute dels països en vies de desenvolupament s'ha multiplicat per 7 des de 1970.

A l'Àfrica subsahariana, el 25% dels ingressos per exportacions es dediquen a fons d'amortització del seu deute extern.

1.2.3. Distribució injusta de la riquesa en l'interior dels països

A més de les causes internacionals i de relació Nord Sud de la pobresa, existeixen causes d'ordre nacional. De fet, l'esquema de relacions injustes internacionals es reproduïx, amb molta freqüència, a escala nacional: uns pocs acaparen la riquesa en perjudici de la majoria. Les persones que viuen en la pobresa tenen un accés limitat al crèdit, a la tecnologia i a d'altres inputs de producció en els seus països.

Generalment, els governs nacionals dels països del Sud responen als interessos de les minories privilegiades. Això repercuteix d'una manera directa en el desinterès per l'aplicació de polítiques redistributives (reformes agràries, reformes fiscals...) i els esbiaixos en les distribucions pressupostàries (falta de serveis bàsics, despesa excessiva en defensa...).

1.2.4. Pobresa, medi ambient i població

Cada vegada és més evident que la pobresa, el deteriorament del medi ambient i la superpoblació són fenòmens estretament relacionats. El dany que ha sofert i sofreix el medi ambient ens afecta a tots i pot arribar a "empobrir nos" a tots si no s'hi posa remei. Les tendències insostenibles del consum i la producció, especialment en el Nord, agreugen la pobresa i els desequilibris ecològics.

2. QUÈ ENTENEM PER POBRESA

Quan intentem definir la pobresa hi ha prejudicis conceptuals que impedeixen arribar a un consens global sobre què vol dir pobresa. Hi ha models religiosos que han pogut establir interpretacions variades, en molts casos contradictòries, sobre el que és la pobresa. És important subratllar que en aquest document no estem parlant de la pobresa com a valor positiu en el sentit evangèlic, com una opció de donació, d'austeritat, sinó que estem assumint la definició de pobresa en la línia negativa de la paraula, aquella que suposa absències,

mancances, renúncies imposades i no acceptades pels subjectes que la pateixen.

Una primera definició de pobresa seria aquella que fa referència a la manca de béns materials per al desenvolupament de la vida humana, això no obstant, aquesta seria la interpretació més materialista i que té na traducció directa des d'una visió economicista: "pobre és aquell que no té diners".

Tanmateix, trobem definicions més precises que intenten definir la pobresa com una manca d'opcions en ella mateixa, és l'absència del ventall de possibilitats entre les quals poder elegir, pobresa és no poder determinar si volem emigrar o no, pobresa és no poder determinar si volem sembrar un tipus de llavor o un altre.

Un altre element d'interpretació de la pobresa seria el que la tradueix com la privacitat de dignitat de l'ésser humà, allò que el fa esclau, que coarta la seva llibertat, que li impedeix un desenvolupament coherent. Pobresa també s'entén com el procés d'exclusió, aquell que margina sistemàticament. Avançant una mica més en aquest concepte, la pobresa incorpora vulnerabilitat, és a dir, no solament el fet de no tenir o ser víctima ja d'un sistema que sotmet, sinó el fet que reforça la vulnerabilitat dels mateixos pobres; com més pobre s'és, també s'és més vulnerable, es té més capacitat de ser més pobre.

D'altra banda, i parlant dels sentiments o de la vivència de la pobresa, cal dir que la pobresa incorpora dolor, resignació i desesperança.

Això no obstant, una de les formes de definir la pobresa, més senzilla i més clara i sobre la qual pot haver hi un consens més generalitzat, és aquella que fa referència a la manca d'elements bàsics per a la vida íntegra de l'ésser humà, com són salut, educació, cultura, desenvolupament del lleure, vida social, etc.

Decàleg d'elements que constituïrien els drets bàsics de qualsevol ésser humà.

- accés a aigua neta i potable
- habitatge digne
- alimentació suficient per a una nutrició adequada
- un entorn i un medi ambient segurs
- protecció contra la violència
- igualtat d'oportunitats
- tenir dret a opinar sobre el propi futur
- accés a mitjans per al manteniment quotidià
- salut

- educació

Aquests deu punts constituïrien un decàleg de drets bàsics a tenir en compte, i quan aquests no s'assoleixen íntegrament o en falta algun, podríem parlar de pobresa. Així, doncs, podríem parlar de la pobresa com de quelcom multidimensional i definir -ne tres eixos:

- a) La pobresa material*, aquella que fa referència a l'absència de béns i serveis bàsics.
- b) La pobresa intel·lectual*, aquella que condiciona el desenvolupament cultural, ideològic, de pensament i polític de les persones.
- c) La pobresa social*, aquella que afecta la integració dins d'un col·lectiu referencial amb plens drets, la participació dins de la societat, la identitat diferenciada i respectada dins del col·lectiu d'inserció. Per tant, quan parlem de la multidimensionalitat de la pobresa cal tenir en compte la seva diversitat i complexitat, de manera que quan s'abordi la lluita contra la pobresa es faci des d'aquesta mateixa multidimensionalitat.

La pobresa tendeix, a més, a perpetuar -se en ella mateixa, generant el que s'anomena la cultura de la pobresa, que tendeix a transmetre's de generació en generació, i cada cop en fa més difícil la sortida. La pobresa és tot un entorn, és tot un medi ambient, és un conjunt de condicionants que impedeixen el desenvolupament de persones concretes, que acostumem a anomenar pobres. La pobresa no és el cúmul dels subjectes que la pateixen, és a dir, "els pobres", sinó que és l'entorn on un conjunt de persones es desenvolupen i viuen.

Per acabar, podríem dir que la pobresa no és "tenir poc", la pobresa és essencialment *el conjunt de barreres que fan indigna la vida humana* i, en essència, és conseqüència d'una relació injusta entre grups humans.

3. CARACTERÍSTIQUES DE LA POBRESA EN EL TERCER MÓN

Com ja hem vist en el primer apartat, la situació en el món és extraordinàriament desigual. Quan parlem del Tercer Món estem parlant d'aquest 80% de persones del planeta que sobreviuen amb gairebé un 20% de la riquesa mundial.

Quan parlem de les característiques de la pobresa en el Tercer Món hauríem de clarificar que el Tercer Món com a tal no és més que un conjunt de països, la majoria del planeta, on la pobresa arriba a proporcions nacionals i amb una base estructural externa al mateix país, és a dir, no es tracta de bosses aïllades o col·lectius marginals.

Característiques que ens poden ajudar a comprendre millor la pobresa en el Tercer Món.

En el Tercer Món la pobresa abasta la majoria de la població, i s'acua sobre els grups més vulnerables, per la seva condició social, de gènere, ètnia o edat. És a dir, els grups socials més marginats perpetuen la seva marginació; les ètnies, clans o castes reforcen el seu estatus d'inferioritat dintre del Tercer Món. La condició de gènere (ser dona) és un factor clau de discriminació en el Tercer Món. Si bé és veritat que, tal com afirma el Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD) en el seu informe del 95, actualment no hi ha cap societat on les dones disposin de les mateixes oportunitats que els homes, la bretxa és molt més

patent en el Tercer Món que en els països industrialitzats.

D'altra banda, i tal com hem dit, la pobresa en el Tercer Món té una base estructural molt forta les arrels de la qual es troben fora del país o, com a mínim, les més importants; és a dir, en el Nord, i aquestes causes es combinen amb les del propi país.

Un altre dels elements que caracteritzen la pobresa en el Tercer Món és que es manifesta en totes les seves dimensions, i no solament en les d'índole material, és a dir, de la relació que fèiem en l'apartat anterior, diríem que tenen un pes igual o més gran els aspectes de pobresa intel·lectual i social que els referits a la pobresa material, si bé aquesta última és la més visible i la més urgent dins de la piràmide de necessitats. A més, les manifestacions de la pobresa en el Tercer Món tendeixen a reforçar-se entre elles, creant l'anomenada espiral d'irreversibilitat de la pobresa.

3.1. Evolució de la pobresa, el cercle viciós

El sotmetiment que els països del Tercer Món tenen respecte del Nord, pel que fa a la seva producció comercial, condiona clarament les possibilitats de desenvolupament econòmic, generant un cercle de pobresa irreversible.

Quan els preus de les primeres matèries són en mans de multinacionals del Nord, els productors del Sud queden condicionats en les seves possibilitats de desenvolupament i d'eradicació de la seva pròpia pobresa. Aquestes causes externes queden reforçades, en molts casos, per una xarxa (que és conseqüència d'aquestes mateixes causes) que s'instal·la dins del propi país, com pot ser la de règims dictatorials, oligarquies, corrupció, explotació de mà d'obra en condicions infrahumanes, etc.

Hem definit la pobresa com un cercle viciós crònic en el qual els símptomes i les causes es confonen, es reforcen i es retroalimenten els uns als altres, dificultant de vegades la identificació mateixa de les causes que l'han generat.

És probable que una persona nascuda pobra mai no aconsegueixi sortir d'aquest cercle viciós. Això té una explicació molt senzilla: el nen nascut pobre està mal alimentat, té una salut molt precària i un rendiment escolar, si és que va a l'escola, més baix que la resta. La nutrició deficient pot fer disminuir, fins i tot, les seves facultats mentals i la seva complexió física i, sobretot, els pobres pateixen la falta d'oportunitats, cosa que es reflecteix al llarg de tota la seva vida, i crea una psicologia o cultura de la pobresa.

La pobresa genera mecanismes propis d'autoperpetuació; de vegades, aquests mecanismes fins i tot es produeixen des de les mateixes estratègies de supervivència, quan aquestes no pretenen fer el salt qualitatiu que permeti abandonar l'àmbit gravitatori de la pobresa.

La pobresa s'ha convertit en un fenomen tan estructural i tan arrelat que moltes persones pensen que no és possible eradicar-la o prevenir-la. Ser pobre no és una condició estàtica i no reflecteix una característica hereditària d'una persona o família. La pobresa és un fenomen social. La naturalesa social de la pobresa implica que les persones que hi viuen no són els únics afectats. Tota la societat queda afectada. La comunitat es veu privada de les energies creatives i els potencials de les persones empobrides. A més, la pobresa i les desigualtats generen

freqüentment inestabilitat social, creixement descontrolat de la població, migracions i degradació ambiental. Alhora, aquests factors reforcen les privacions dels que estan atrapats en l'espiral de la violència. "La seguretat d'uns pocs és la inseguretat de tots." (N. Mandela)

La pobresa, per la seva multidimensionalitat, imposa limitacions de tipus psicològic i intel·lectual que impedeix, en molts casos, buscar solucions globals o de més gran abast, i marca les metes de solució a molt curt termini, fet que permet una inserció molt més consolidada i forta dins del propi sistema, és a dir, la pobresa genera espais dintre del sistema d'injustícia que permeten que es perpetui, un cop que la pobresa ha trobat el seu forat es trenca la lluita per sortir d'aquest cercle viciós i es transmet de generació en generació.

Podríem parlar de l'existència d'un llindar de pobresa, que si no és superat és impossible sortir d'aquesta força gravitatòria que la pobresa exerceix sobre els qui hi viuen. Aquest llindar requereix ser superat amb una opció conjunta, no solament la de tots aquells que viuen en el pobresa, sinó també d'aquells que viuen en l'abundància, des d'una actuació multidimensional.

4. ESTRATÈGIES PER A L'ERADICACIÓ

L'eradicació de la pobresa en el Tercer Món no és plantejable des d'opcions que pretenguin el retorn a situacions anteriors. S'ha de fer mirant cap endavant, assumint els processos històrics ja consolidats, i buscant noves vies de futur per a les comunitats del Tercer Món.

Eradicar la pobresa no és sinònim d'alleujar-la, és forçar la superació d'un llindar límit que permeti un nou sistema de relació. És assumir la lluita contra les causes que la provoquen i no solament contra les seves conseqüències. Això suposa, de facto, la confrontació amb els grups de poder que la generen.

La nostra societat, en molts casos, és còmplice d'aquests grups de poder i, per tant, és un deure ètic comprometre's en una militància activa per aconseguir canvis radicals. Això passa per un compromís per a *un Nou Ordre Mundial, no solament econòmic, sinó també polític i social internacionalment just*. Això implica la reestructuració de les Nacions Unides, i la seva forma d'intervenció. I un compromís polític més gran en l'àmbit internacional d'*actuació de denúncia, fins i tot de boicot*, davant les situacions de violació dels drets humans en el món.

No es tracta tan sols de repartir amb equitat les plusvàlues que es generen, sinó els mecanismes de producció. S'ha de lluitar per aconseguir un gran pacte mundial per a l'eradicació de la pobresa. Els països industrialitzats es podrien veure beneficiats amb aquest pacte, amb una disminució del narcotràfic, del deteriorament mediambiental, de la pressió en la immigració i de les amenaces nuclears.

S'ha demostrat que existeixen recursos suficients per a eradicar la pobresa. Podrien venir de la redistribució dels pressupostos, de la disminució de les despeses militars i de possibles impostos sobre els fluxos financers especulatius.

Atès que és tècnicament possible eradicar la pobresa i que existeixen recursos suficients per fer-ho, si no ho fem estem optant deliberadament pel manteniment de la pobresa.

4.1. Un nou ordre mundial

4.1.1. La governabilitat del món

El nou ordre mundial exigeix la creació d'un sistema de govern internacional que garanteixi la seguretat mundial, que incorpori un sistema universal de seguretat social (una espècie de Consell de Seguretat del Desenvolupament en les NU) i que estableixi un sistema de control de les companyies transnacionals. El funcionament de les NU hauria de ser més democràtic i fer una profunda revisió del sistema de representació i vot, i eliminar tota forma de veto, encara vigent actualment.

En l'àmbit internacional no existeix cap sistema eficaç de redistribució de l'ingrés. Cal taxar els fluxos econòmics d'origen especulatiu. Per cada pesseta que es mou per activitats comercials en el món, mil ho fan amb finalitats especulatives. S'estima que aquestes transaccions assoleixen 140 bilions de pessetes el dia. Un impost del 0,5% sobre aquestes transaccions reduiria els fluxos especulatius i generaria 210 bilions de pessetes l'any que podrien utilitzar-se per eradicar la pobresa.

4.1.2. Noves regles de joc entre Nord i Sud

Obrir els *mercats mundials* als països del Sud i als seus habitants. Els països en desenvolupament podrien obtenir, com a mínim, 35 bilions de pessetes anuals si els països rics aixequessin les restriccions a la immigració de treballadors estrangers.

Establir *clàusules socials* en les relacions comercials avalades per marques de garantia social que afavoreixin un comerç just.

Condonar el deute dels països més empobrits i renegociar amb els països empobrits.

4.1.3. Polítiques eficients d'ajuda al desenvolupament

En elles, l'objectiu d'eradicar la pobresa ha de prevaler sobre els interessos econòmics i polítics dels països donants.

Augment substancial de la Quantitat: Els països industrialitzats dediquen, aproximadament, un 12% del seu PNB a satisfer les necessitats de les seves poblacions, incloent hi les dels 100 milions de persones que viuen en la pobresa en aquests països. En canvi, per ajudar a satisfer les necessitats de més de 1.000 milions de pobres absoluts en els països del Sud hi dediquen 36 vegades menys: per sota del 0,35% del seu PNB.

Millora de la Qualitat: En aquest moment el 40% dels països del Sud menys pobres reben el doble d'ajuda per persona que el 40% dels països més pobres.

Només el 7% del total de les assignacions de l'ajuda bilateral, la realitzada govern a govern, i el 16% de la multilateral cobrirà sectors prioritaris per a l'eradicació de la pobresa (educació primària, salut, aigua potable, sanejament ambiental, planificació familiar i seguretat alimentària). La proposta 20/20 acordada en la Cimera de Copenhague (1995) pretén corregir aquesta situació obligant els països donants a dedicar el 20% de l'ajuda bilateral als sectors prioritaris per a l'eradicació de la pobresa; i als països receptors a destinar el 20% del seu pressupost nacional als mateixos sectors.

4.2. Democratització dels recursos dels països

Davant l'ofensiva neoliberal de reducció dràstica de l'estructura de l'Estat cal defensar mesures de redistribució de la riquesa (reformes agràries i fiscals) i l'accés de totes les persones als serveis socials bàsics. Els països del Sud han de fer els seus propis esforços per eradicar la pobresa. A més de reduir les seves despeses militars, la desralització de la gestió i la conformació de veritables poders locals afavoreix l'aproximació de les administracions a les situacions de pobresa i la participació de les persones en les decisions que afecten la seva vida.

4.3. Relacions entre les societats civils i la cooperació per al desenvolupament

La cooperació per al desenvolupament només és un element inútil si no es té en compte la resta dels elements presentats. Pot convertir-se en un tranquil·litzador de consciències i en una arma al servei del poder. Només un 3 o 4% del volum econòmic de la Cooperació per al Desenvolupament passa per les ONGs i, això no obstant, se'ls atribueix una responsabilitat desorbitada.

En el Sud la cooperació ha de ser una eina de transformació social i de suport als sectors marginats en la seva capacitat d'incidència en la distribució de la riquesa i poder en els seus països. A més ha de construir símbols creïbles que l'eradicació de la pobresa es possible i que els drets humans, la democràcia i la participació tenen vigència també per als pobres i els exclosos. Les ONGD tenen una responsabilitat important en aquesta tasca social.

En el Nord la cooperació amb el Sud ha de ser l'excusa que legitima el treball de movilització social per a l'eradicació de la pobresa.

4.4. Profunds canvis personals

Aconseguir que les injustícies i discriminacions que es consideren intolerables en l'interior d'un país (per raó d'ètnia, creença, gènere...) es considerin igualment intolerables en el conjunt del planeta.

Afavorir un consum responsable i auster, i donar suport al moviment per un comerç just. Combatre la mentalitat neoliberal d'ofensiva contra tots els mecanismes de redistribució de la riquesa, i l'acumulació de riquesa d'origen especulatiu.

Haurem d'assumir una implicació social activa militant i exigent davant les administracions públiques, els partits polítics, els sindicats, les esglésies i organitzacions civils, especialment les ONGD que han de sentir el suport, però també la pressió de la societat civil, per fer possible aquest compromís integral per a l'eradicació de la pobresa.

2. LA POBRESA EN EL QUART MÓN I LA SEVA ERADICACIÓ

Pilar Malla

1. EL NOM DE "QUART MÓN"

Abans d'entrar en el tema concret de la meva exposició, voldria evocar al Pare Joseph Vrésinski, lluitador pels drets dels marginats, la primera persona que va donar el nom de Quart Món als exclosos dels nostres països, els països rics. I voldria també que aquesta petita introducció fos el testimoni de la meva admiració pel Pare Joseph i, alhora, l'exposició d'una filosofia, d'unes idees que, per mi, són indispensables per a la veritable eradicació de la pobresa i la marginalitat.

Joseph Vrésinski va néixer en una família pobra, misèrrima, podríem dir. Una família en la qual abundaven els crits, la gana, el fred. "A casa, explica, el meu pare cridava sempre, pegava el meu germà, enfuriava la mare... El pare era un home humiliat. Sofria per haver fracassat, arrossegava la vergonya de no poder nos donar ni seguretat ni felicitat. Aquí rau el mal de la misèria. Un home no pot viure així, humiliat, sense reaccionar... Massa pobres, érem els *marginats* del barri, units al grup per l'almoïna, no per l'amistat."

Aquest noieta, pobre entre els pobres, ja des de molt petit pateix per les víctimes dels més forts, i aquest sofriment -ens diu- és el "punt de partida d'un combat en el qual sortiré vençut, però que continuaré, tossut, fins al final de la meva vida." En el seu combat *mira el Quart Món des de dins*, amb les seves misèries i les seves contradiccions, però també amb els seus valors i la seva força.

Veu en els col·lectius pobres de l'Europa occidental la mateixa permanència de la misèria que es dona en els països que anomenem pobres. Hi veu les mateixes característiques de rebuig, de menyspreu, de vergonya, de por, d'ignorància que paralitza l'home. Però també hi reconeix la mateixa resistència, l'esperança d'un dia millor. A nosaltres, que veiem el Quart Món des de fora, ens diu que

"coneixem molt poc la realitat del poble subproletari perquè ens mostra un rostre massa desfigurat i ens és difícil establir -hi relacions de fraternitat i de comprensió. Com més caminem, més ens obstinem en la nostra negativa de veure en ells un poble. Reconèixer la seva existència seria tant com reconèixer- nos culpables. Fem el que podem perquè no es manifestin com a grup humà. I aquesta incapacitat de comprendre es converteix en rebuig: ho neguem. En comptes de valorar el medi ambient, de servir-nos-en com a trampolí per al seu alliberament, en comptes de reconèixer els seus valors i d'acceptar-los tal com ells els viuen, pretenem aïllar les famílies dels seus semblants, fraccionant les en alguns casos."

Ens podem sentir retratats en aquestes paraules? Continuem escoltant el que diu:

"Però arribar a ser combatent pels marginats no és gens fàcil: un no es fa militant per uns individus dispersos. Els he hagut de trobar com a poble, he hagut de descobrir-me com a part integrant d'aquest poble. Trobar-me adult, en aquests nois de les barraques, a les

barriades que formen els cinturons de les nostres grans ciutats. La misèria ja no existirà demà si ens posem d'acord per ajudar aquests joves a adonar-se de la realitat del seu poble, a transformar la seva violència en combat intel·ligent, a armar-se amb amor, amb esperança i amb saber, per portar a cap la lluita contra la ignorància, la fam, l'almoïna, l'exclusió."

"Això no pot ser únicament cosa dels governs: serà cosa *dels homes que accepten caminar amb els marginats*, comprometre la seva vida amb la vida d'ells, deixar ho tot de vegades per compartir la seva sort."

Crec que en aquestes línies, el Pare Joseph resumeix la seva filosofia i la seva manera d'actuar. La lluita del Pare Joseph fructifica en la fundació del moviment Ajuda a tota Desgràcia (ATD) Quart Món.

1.1. El Moviment ATD Quart Món

Aquesta obra de J. Vrésinski ("Los pobres son la Iglesia" Ed. Cuarto Mundo. Madrid 1996), té uns quants principis bàsics:

Considerar la família com un refugi i com una força alliberadora: "Vam voler, des de l'inici, que aquestes famílies que viuen en una pobresa extrema fossin les defensores dels seus germans... Volíem que la seva militància fos la garantia perquè la societat tornés a reintegrar-los com a responsables d'elles mateixes, dels seus fills, de la seva vida, de la seva paraula."

Confiar en les possibilitats de tots els homes: "Cap home no es troba mai al final de la seva carrera."

Dotar el Moviment d'unes característiques especials: "El moviment ha escollit, des del seu inici, ser interconfessional i interpolític, que no és el mateix que aconfessional i apolític." Per poder agermanar totes les persones de bona voluntat en la lluita a favor dels exclosos.

Fer que el Quart Món arribi a ser un interlocutor escoltat: "Aquestes famílies mai no se'n sortiran totes soles; i jo les faré pujar les escales de l'Elysée, del Vaticà, de l'ONU, de les grans organitzacions internacionals. Han de ser interlocutors amb tots els drets."

I tota la seva lluita és emmarcada pel seu gran amor a l'Església. Quan l'editor del seu llibre li va preguntar si volia afegir-hi alguna cosa només va dir: "Reso perquè aquest llibre aconsegueixi la seva finalitat que és la de fer estimar l'Església i també la de portar a molts a unir-se per lluitar contra la misèria." Així era el Pare Joseph Vrésinski. Tant de bo que poguéssim fer nostres les següents paraules seves: "Hem de veure, escoltar i viure el que veuen, escolten i viuen les dones i els homes en el cor del Quart Món."

2. DE QUÈ PARLEM NOSALTRES QUAN PARLEM DEL QUART MÓN

2.1. El nostre Quart Món

En unes jornades sobre la marginació, en el text de presentació es deia: "Quan cada cop més es

fa evident la necessitat de fer costat al món dels marginats i de suscitar i promoure valors i accions de solidaritat, com a element configurador de l'Església... Cal aturar-se a pensar de què parlem veritablement, si tots parlem del mateix, i si el que anem fent és el que cal fer..."

Aturar-se a pensar de què parlem i si tots parlem del mateix em sembla primordial. Què volem dir quan diem que una persona és pobre o que una persona és exclosa?

Un pobre és una persona que no té suficients mitjans econòmics per viure amb una certa dignitat. Si el seu estat de pobresa no s'allarga gaire, pot no tenir greus conseqüències; si es torna crònic i afecta aspectes fonamentals de la vida, s'arribarà a l'exclusió.

Exclòs vol dir estar al marge. No tenir lloc en la societat. Els exclosos són pobres, però no tots els pobres són exclosos.

2.2. Característiques de l'exclusió

Heus aquí algunes característiques de l'exclusió:

a) Penúria econòmica crònica. La penúria econòmica és una característica de l'exclusió quan no permet fer front de manera adient a les necessitats primàries: alimentació, habitatge, educació dels fills, etc.

b) Pobresa cultural. Aquesta pobresa té molts graus i aspectes: dèficits d'alfabetització, dificultat de viure amb unes pautes fixes de conducta, manca de preparació professional, incapacitat d'assumir tasques i compromisos amb constància i responsabilitat. El baix nivell cultural fa que no es tinguin recursos per sortir de la situació de pobresa.

c) Tendència a l'autoreproducció. És cert que a casa nostra l'exclusió augmenta amb les noves incorporacions produïdes per l'atur i la insuficient protecció social, però també té un creixent vegetatiu fruit de l'autoreproducció.

d) Greus conflictes familiars. Quan l'escassetat econòmica incideix en unes relacions familiars precàries apareixen maltractaments, violència, alcoholisme, tràfic de drogues, abandonaments de la llar...

e) Amorfisme i estat d'indefensió. El món dels exclosos és un món amorf. Les persones que l'integren tenen procedències i històries diferents. No formen un estament organitzat. Aquest amorfisme té com a conseqüència la seva indefensió. Els exclosos tenen més problemes i més greus que qualsevol altre col·lectiu, i no són capaços per si mateixos d'exercir la més mínima pressió social.

f) Estat de dependència. Els exclosos no semblen capaços de superar la seva situació amb els seus recursos. Depenen de l'ajuda dels altres. Cal remarcar que aquesta situació de dependència fa recaure sobre la nostra societat i sobre l'Administració que la representa, la greu responsabilitat del creixement de l'exclusió a Catalunya. *En els últims deu anys 3 punts de creixement, mentre que a Espanya ha disminuït 1'5 punts.*

3. LA POBRESA I L'EXCLUSIÓ SOCIAL A CASA NOSTRA

3.1. Població pobra de la Diòcesi de Barcelona

Per parlar de la pobresa i l'exclusió social a la Diòcesi de Barcelona m'he de referir necessàriament a l'estudi portat a cap per l'equip EDIS FOESSA, encarregat per Càritas Diocesana de Barcelona ("Las Condiciones de vida de la población pobre de la Diócesis de Barcelona". Madrid 1996). Aquí només tornaré a dir algunes coses que ja vaig dir en el pròleg de l'estudi.

El motiu pel qual es va encarregar és la nostra necessitat de conèixer a fons i amb detall les mancances i els dèficits de sectors que viuen a la nostra Diòcesi i que no vénen a Càritas a demanar-nos ajuda, amb l'objectiu prioritari que l'anàlisi i el coneixement de la població més pobra i marginada ens permeti entendre-la millor i poder actuar on faci més falta. Destacaré d'aquest estudi algunes, molt poques, dades:

- L'estudi ens parla de 618.000 persones -169.200 famílies- pobres. Persones i famílies que no tenen moltes de les coses que la nostra societat considera bàsiques per viure. D'aquestes famílies, unes 27.150 -que representen unes 126.960 persones- es considera que viuen en un estat de *pobresa severa*.
- La població pobra *cada vegada és més jove*. Per cada persona pobra de més de 65 anys hi ha 2'2 nens o adolescents pobres.
- La pobresa té una important relació amb la *falta de cultura*: el 41'3% dels pobres són analfabets. I hi ha una desescolarització del 11'7% de nens i adolelss, cosa que farà molt difícil el desenvolupament d'aquests futurs adults.
- La pobresa més severa *és urbana* i es concentra sobretot en alguns barris de Barcelona.
- Només un de cada deu pobres és treballador en actiu. La taxa d'*atur* entre els pobres potencialment en actiu és del 48'1% i la d'economia submergida del 27'6%.
- El 15'3% de famílies pobres viuen en *habitatges* en mal estat o infrahumans.
- Les famílies pobres han de suportar algunes mancances que afecten a *tots els seus membres*: alimentació deficient, manca de cobertura sociosanitària, delinqüència, alcoholisme, toxicomania, salut deficient.
- També *problemes en el seu entorn*: tràfic de drogues, baralles, robatoris, atracaments, maltractaments a dones i infants, prostitució. Problemes que empitjoren la seva qualitat de vida.

Els autors de l'estudi fan ressaltar, també, que per lluitar contra la pobresa no n'hi ha prou amb una política de creixement sostingut:

"L'informe de 1992 publicat pel Programa de Nacions Unides per al Desenvolupament estableix entre les seves conclusions que el creixement econòmic no millora

automàticament *el nivell de vida de la gent*, ni dins de cada nació ni internacionalment. Els plans econòmics per al creixement poden generar més riquesa, però el degoteig d'aquesta riquesa des dels rics cap als pobres, si és que es produeix, és molt lent... Sembla, per tant, necessari dilucidar si la resolució de la pobresa es desprèn automàticament dels processos de creixement o, contràriament, exigeix una actuació específica i insistent", diu l'estudi.

L'estudi sobre la població pobra de la nostra Diòcesi fa evident la *necessitat d'una actuació específica i insistent* per a la resolució de la pobresa.

3. L'ERADICACIÓ DE LA POBRESA

3.1. Els dèficits de la nostra societat

Les dades de l'estudi de què hem parlat fins ara són prou eloqüents per demostrar que el problema de la pobresa és un problema prioritàriament polític, és un problema d'opcions polítiques, de prioritats polítiques.

Crec que els polítics diuen el que els sembla que els ciutadans volen sentir. Per això, pocs polítics en les seves campanyes electorals parlen d'aquesta pobresa. Primer, perquè *les persones que la pateixen no donen vots*; segon perquè caldria que els no pobres acceptéssim i, fins i tot, demanéssim un augment d'ajuda per a la població encara que perdéssim poder adquisitiu.

Potser no ho volem perquè noen som conscients, o perquè no creiem que la nostra pèrdua serveixi per ajudar els qui no tenen el necessari per viure... Però el cert és que a casa nostra hi ha una població pobra important i una riquesa econòmica també important; i no solament no donem solució al problema de la pobresa, sinó que augmenta més que a la resta de l'estat. Per què? No totes les solucions, no les més importants, són a les nostres mans; però sí que podem fer alguna cosa per canviar la situació.

3.2. El nostre deure com a ciutadans germans dels pobres

Un problema greu del nostre país és que *el conjunt de la societat no ha pres consciència* que hi ha pobres, en el sentit concret de la paraula. Que hi ha un nombre important de persones i famílies que no tenen prou diners per poder viure, que no poden satisfer les necessitats bàsiques, que fins i tot passen gana i que tenen molts problemes afegits: manca de feina, manca de salut, manca d'habitatge, alcoholisme, toxicomanies... Mancances que porten a l'exclusió social.

Com a ciutadans hem de ser conscients d'aquesta realitat. No podem viure com si la pobresa no existís. I això no vol dir solament donar diners o altres béns. Pensem en el que diu l'Abbé Pierre: "La vida consisteix a aprendre a estimar cada dia." Si anem fent aquest aprenentatge trobarem la manera d'acostar-nos als exclosos sense fer mal.

3.3. Els serveis socials

Primer de tot voldria dir que els serveis socials si no se'ls dota de recursos, per bons que siguin,

per bé que treballin els professionals, poc podran fer per lluitar contra la pobresa i l'exclusió.

Ara bé, fent una autocrítica del desenvolupament del treball social, diria que, per les circumstàncies que siguin, hem aplicat textualment les teories, la legislació, però ens ha faltat imaginació creadora.

Fins ara, sobretot hem ajudat les persones o les famílies aïlladament. Hem intentat conèixer els seus problemes i hem buscat un camí per solucionar-los, si ha estat a les nostres mans poder-ho fer. Ara se'ns presenta un nou repte: la necessitat d'*actuar sobre l'entorn de les famílies pobres*, per poder detectar, a més de les necessitats familiars i individuals, les mancances comunes a un grup, un barri... Per tant, no ens podem limitar a fer un treball individual; els treballs de grup, els projectes comunitaris, són una de les eines necessàries del treball social en ambients exclosos.

Hem de treballar oblidant-nos una mica de les regles clàssiques. Hem de partir de les causes que motiven la situació de marginació, sovint relacionades amb la falta de preparació. La tasca educativa és, doncs, primordial, però no es pot portar a cap des d'una situació aliena al seu món.

Ens calen treballadors socials que tinguin aptituds i vocació per treballar en aquest món, que siguin capaços de fer sorgir els valors de les persones excloses i, així, amb ells, modificar l'entorn. Que analitzin què té la població normal i què no té la població exclosa, precisament perquè és exclosa. Què es fa per ajudar-los a sortir de l'exclusió? Què fan els poders públics?

Hem de demanar polítiques globals que incideixin en els col·lectius pobres. És urgent que totes les persones arribin a tenir consciència de la seva dignitat, dels seus drets com a persones i com a ciutadans. Hem de plantejar-nos quina és la funció del treball social en el camp de la pobresa i l'exclusió.

3.4. Línies estratègiques d'acció

A parer meu són tres:

Protecció social, és a dir, atendre les mancances bàsiques de la població. Fer que els pobres siguin menys pobres.

Promoció social, o sigui, fomentar la participació de la població per a la inserció social i laboral.

Promoció comunitària, és a dir, ajudar un col·lectiu, un barri, una comunitat a prendre consciència de la seva realitat, i així buscar respostes vàlides per als seus problemes amb l'ajuda de les entitats públiques i privades que participen en el procés.

No solament s'ha d'actuar sobre els problemes detectats, sinó que s'ha de portar a cap una política preventiva. Per exemple, la falta de formació és una limitació fonamental que condicionarà la pobresa. La solució no consisteix solament a augmentar les ajudes econòmiques, sinó a actuar seriosament contra l'analfabetisme i la falta de formació. Dur a terme una política eficaç de formació del capital humà.

I per acabar, recordem el que ja hem dit: cal mirar el Quart Món des de dins, amb les seves misèries i les seves contradiccions, però també amb els seus valors i la seva força.

3. NOVA CULTURA ECONÒMICA, NOVA POBRESA

Ramon Espasa

La globalització o mundialització de l'economia avui és evident. Les seves causes són sobradament analitzades. Això no obstant, molt pocs fins ara s'han atrevit a postular noves estratègies de solidaritat i progrés social, de reformisme fort amb les quals encarar políticament la nova situació de l'economia mundial.

La pressió ideològica del liberalisme rampant, fill de la nova hegemonia totalitzadora dels mercats, ha creat perperxitat, desorientació i paràlisi entre les esquerres europees en les que incloc no solament els partits polítics sinó també un ampli ventall de moviments socials com l'ecologisme, el feminisme, el pacifisme i els grups o corrents d'origen i projecció cristiana.

Tanmateix, avui els mercats mundials representen la més greu amenaça per a aquelles polítiques estatals que, amb els seus encerts i les seves insuficiències, han pretès eradicar i superar la pobresa. En conseqüència, una bona part dels pressupostos culturals de l'esquerra europea que van impulsar aquest formidable esforç de redistribució de rendes que és l'"Estat del benestar" avui estan en dubte.

1. LA GLOBALITZACIÓ ECONÒMICA: UNA NOVA SITUACIÓ POLÍTICA

1. L.Thurow ha demostrat que capitals, primeres matèries i productes manufacturats, coneixements i la mateixa producció de béns o serveis, circulen o es localitzen en qualsevol part del món a un cost cada vegada més proper a zero. Els béns i serveis es poden produir gairebé a qualsevol part del món.

2. En el mercat de divises mundial, la zona més calenta de l'anomenat "hot money", es mouen cada dia 120 bilions ptes. Aquest diner es mou amb més rapidesa que mai i per a alguns analistes comença a representar un nou govern a l'ombra. Si hi afegim la desaparició del dòlar com a moneda de referència, les crisis monetàries provocades pels mercats de divises o canviaris estan servides. Aquesta nova realitat financera implica l'elevació de les rendibilitats exigibles a les inversions productives i tota una cultura de l'especulació. Però, sobretot, ha demostrat la pèrdua d'autonomia de les polítiques monetàries nacionals.

3. La deslocalització industrial creixent és la resposta que l'afinada planificació de les empreses -multinacionals o no- aplica en defensa dels seus interessos, en la situació descrita anteriorment. N'hi haurà prou amb un exemple: Nike, líder mundial en calçat esportiu, proporciona 9.000 llocs de treball als EUA i 75.000 a la resta del món. Les Transnacionals poden planificar i elegir els diversos punts i mercats més favorables per a la seva producció -costos salarials-, fiscalitat i vendes, mentre que l'Estat Nació i la seva política econòmica queden subjectes, o millor encadenats, al propi mercat nacional.

4. Les economies emergents dels NIC (nous països industrialitzats), filles de la deslocalització, basen el seu èxit no tant en el liberalisme recalcitrant predicat per l'Economist o el Financial Times, sinó en una sàvia barreja de dirigisme estatal, polítiques comercials només obertes cap enfora, dumping monetari i, en menor escala, dumping social.

Així, doncs, aquesta globalització econòmica representa una nova dada de la realitat política que afecta profundament tot allò que representa l'Estat, no solament en la seva actuació econòmica, sinó, i aquesta és la novetat, en la seva actuació política.

2. FOC CREUAT SOBRE L'ESTAT DEL BENESTAR

En l'àrea europea, l'interval 1945/1975 representa el període de creixement econòmic més intens, més llarg i més sostingut de la història econòmica mundial. Aquest període es va caracteritzar per:

- a) Una taxa d'ocupació propera a la plena ocupació; un continu i significatiu increment del pes de l'Estat en l'economia de cada país o nació.
- b) Les polítiques econòmiques dels Estats eren realtivament autònomes i tancades en elles mateixes.
- c) Un cert nivell d'equilibri entre increment de beneficis i increment de rendes i salaris, permès per aquesta mateixa autonomia relativa de les polítiques nacionals. Les polítiques d'increment de la demanda van estar, fins fa ben poc, a l'ordre del dia, amb el resultat d'un savi equilibri entre política pressupostària, recaptació fiscal, despesa pública especialment en els components de despesa social i despesa en infraestructures actives.

L'efecte polític, econòmic i social més rellevant de l'"Estat del benestar" ha estat i és la seva indubtable tendència a la transferència i distribució de rendes. Les polítiques actives d'educació i formació professional, de protecció i promoció de la salut, les seves rendes de garantia per a la vellesa, malaltia i atur, els beneficis fiscals a les famílies, la promoció del lleure i la cultura, la regulació del mercat laboral i la vocació -tendencial- de la plena ocupació, enteses com a compliment obligat d'uns nous drets socials universals han estat palanques importants per a instrumentalitzar un ideal perseguit de transferència de rendes *com a signe de progrés* i civilitat i, tampoc no s'ha d'oblidar, *com a argamassa social*.

Però els mercats canviaris i financers han aconseguit la universalitat i immediatesa de les seves decisions. Els actius que mobilitzen aquests mercats són molt més grans que les reserves dels bancs rals dels Estats. Des d'aquesta posició de força, però seguint la lògica implacable del benefici, aquests mercats aposten una vegada i una altra contra els avui magnificats desequilibris econòmics que llueixen els Estats. Així, el pes de la despesa pública en el PIB (del 44% 49%, aproximadament, en els membres de la UE) és criticat com a ineficient i frenador del possible creixement econòmic d'un Estat més "lleuger". La funció correctora respecte al mercat a través de la desmercantilització de certs béns i serveis (educació, salut, pensions, cultura) és presentada per la nova cultura econòmica com a causa de greus distorsions a l'eficiència econòmica. Totes les prèdiques monetaristes tendeixen a dirigir el foc granejat dels mercats financers sobre les polítiques de solidaritat i distribució de rendes que han produït aquests.

La dècada 86-96 ha significat la fi de les polítiques de "keynesianisme en un sol país". De motors i ordenadors del creixement econòmic, els Estats s'han convertit en simples agents de despesa pública (aquell 44 49% del propi PIB), en el marc d'una economia cada vegada més oberta, més mundialitzada i que ja no controlen.

Avui l'excessiu estímul de la demanda en un sol país es tradueix immediatament en un increment del desequilibri en la balança comercial; aquest desequilibri pressiona sobre el tipus de canvi de la pròpia moneda, provocant elevacions en els tipus d'interès, les quals acabaran agreujant la inflació. Si a tot això, hi sumem l'existència lògica d'un determinat nivell de dèficit pressupostari -que s'havia acceptat per induir aquell primigeni estímul a la demanda- ja tenim tancat el cercle infernal. Tot això trenca la capacitat de control de l'Estat sobre la pròpia economia. La pèrdua d'autonomia de les monedes nacionals, les pressions des dels mercats sobre els tipus de canvi, obligant a devaluacions no congruents amb l'estat de l'economia, són exemples significatius del final d'una època.

3. UNA CONTRADICCIÓ NOVA

Aquesta contradicció entre la lògica econòmica d'uns mercats irreversiblement globalitzats i les necessitats i la lògica d'unes polítiques econòmiques fortament redistributives de tots els Estats de la UE és avui la qüestió fonamental a la qual els sectors progressistes europeus no han sabut donar resposta.

La nova "Internacional dels mercats, de les finances i del capital" ens ha obert els ulls finalment. No serveix de res refugiar-se en ideologies del passat ni molt menys amagar-se sota la capa del papa-Estat. Els homes i les dones progressistes han d'actuar en un nou escenari, més difícil, més hostil, més complex. La resposta no pot ser simple ni retòrica perquè l'Estat Nació continua essent aquell espai amb un determinat nivell de solidaritat -conquerit pel moviment progressista- que s'expressa mitjançant la transferència de rendes des del pressupost públic. Davant d'aquesta noble i política funció de l'Estat s'erigeixen, cada vegada més amenaçadorament, els mercats mundials. Aquests són, per essència, el regne de la desigualtat sense transferències de renda obligades entre diferents sectors de la població, sense fiscalitat per atendre polítiques anivelladores, sense pensions per prevenir la falta de rendes del treball, sense obligacions en salut, educació, cultura, lleure, ni infraestructures, que naturalment deleguen en els Estats. En aquests espais solament regeix el benefici. Els governs han d'elegir entre complaure els mercats financers i canviaris (l'espai de la desigualtat) o complaure els seus votants (l'espai de la solidaritat).

4. TRES ENFOCAMENTS, TRES RESPOSTES

Mentre la dreta liberal, des del seu catecisme, postula menys i menys Estat, com a esquer d'un creixement més gran i de més prosperitat, els sectors progressistes ofereixen avui tres possibles respostes.

A) L'enfocament més radical parteix del diagnòstic anterior al qual afegeix la bretxa brutal en la desigualtat entre països rics i pobres, el creixement del Deute en el Tercer Món i els nous reptes del desenvolupament insostenible, i conclou que hem de *posar fi a aquest triomf inquietant de l'economia sobre la política*. Cal girar-ho tot del revés, diu, instaurar un nou regne de la política que, dominant l'economia global, administri, mundialment, remeis per a l'actual estat de coses tant en el món com en cada Estat. Els mitjans, les tàctiques i l'estratègia per a aquest lloable i assumible objectiu queden, això no obstant, massa en l'aire, i ho confien tot a la solidaritat i a la força de la raó, oblidant lamentablement les raons de la força.

B) Un altre enfocament més acomodaticí, pretesament més realista, més escoratat cap a una visió tècnica dels problemes econòmics i socials, accepta bastant acríticament l'estat de la qüestió. La crisi de rendibilitat de les inversions productives en els països avançats, l'autonomització i mundialització dels mercats, la tirania de la bombolla financera, la pèrdua d'autonomia de les polítiques econòmiques i monetàries estatals, la deslocalització industrial, i els nous mètodes de la producció mal leable, són assumides com a evidències revelades pels nous oracles neoliberals. En aquestes condicions la desregulació laboral, la disminució dels costos laborals unitaris, la retallada de la despesa pública -especialment la social- i la contínua propaganda contra el pes asfixiant de l'Estat en nom de propiciar una nova capacitat productiva, una competitivitat més gran i noves polítiques econòmiques d'oferta, es converteixen en mesures que sota la capa de la modernitat encobreixen una greu debilitat ideològica. L'acceptació dels mercats com a únics rectors de l'economia, la rendició incondicional davant els mercats, el discurs monetaristalliuerecanvista a ultrança porten indefectiblement els defensors d'aquesta opció, que podria anomenar-se "social liberal", a acceptar en el pla teòric la següent i inquietant evidència: les transnacionals poden i han de planificar cada vegada més i millor, mentre que els Estats han d'estar cada vegada més desregulats perquè mercats i transnacionals puguin actuar sense cap trava.

C) Un tercer enfocament, que es podria denominar reformisme fort, parteix de les reflexions següents:

a) L'aparició dels nous espais econòmics: UE, TLCA, MERCOSUR, CEAP, etc., mostra una dinàmica econòmica absolutament imparabile i així cal que sigui assumida. Es tracta d'agrupacions econòmiques molt heterogènies que van des del tractat de lliure comerç al projecte d'unió política, econòmica i social, però seran els agents econòmics en un futur proper i en el seu marc haurà de moure's l'esquerra.

b) El desordre monetari i la tirania financera dels mercats de divises posen clamorosament de manifest que hauríem d'apostar ja per l'enterrament de Bretton Woods (Dòlar moneda patró, FMI, BM) i propugnar, si més no, un nou equilibri consistent en un referent monetari basat en un *mix* de la tríade Dòlar Yen EURO. Hem, doncs, d'explorar i proposar, sense vergonya, una nova regulació financera i monetària internacional que faciliti la inversió productiva enfront de l'auge actual dels mercats financers i canviaris. En aquest sentit, les propostes de James Tobin (impost sobre les transaccions en divises) o de Rubén Méndez (creació d'una Borsa de Divises supervisada per l'ONU) vénen a proposar mecanismes d'estabilitat i de control davant les tendències cada vegada més especulatives dels mercats canviaris. Totes dues propostes són, entre d'altres, exemples que el control de la globalització dels mercats no solament és necessària sinó tècnicament possible.

c) El nucli civilitzatori que representen "latu sensu" les formes i regulacions del benestar europeu ha de ser exportat a la resta del món com a garantia de la seva continuïtat entre nosaltres.

5. UNA NOVA PROPOSTA PER A UN NOU ESCENARI POLÍTIC

Sembla que un espai econòmic, social i polític de les dimensions de la UE sí que podria (pel volum del seu PIB conjunt) resistir l'embat dels mercats monetaris i financers. La UE podria, si

hi hagués suficient voluntat i força política, tornar a posar l'economia al servei de la política democràtica, superant la prostració que en aquest terreny sofreix cada un dels Estats membres. Una possible articulació dels sectors progressistes de la Unió Europea hauria de plantejar, com a mínim, l'agenda programàtica següent:

- Assegurar un increment de la demanda interna a tota la UE en els agregats clàssics de despesa social, infraestructures actives, cohesió territorial, anivellament social.

- Garantir un increment de la productivitat utilitzant les polítiques d'oferta adequades, una incorporació més gran d'I+D, noves cooperacions interempresarials i una major versatilitat dels treballadors, assegurada per mitjà d'una formació professional continuada.

- Propugnar un increment en quantitat i qualitat dels serveis socials personals (educació, salut, cultura, lleure) tant per satisfer una demanda real com per tractar se d'una autèntica mina per a la creació de nous llocs de treball, i una àrea especialment favorable per a la incorporació de la dona al treball.

- Els drets socials universals consolidats a la vella Europa no han de retrocedir ni en quantia ni en volum. Podrà canviar la forma de materialitzar los, però la seva íntima raó de ser -béns a situar tendencialment fora del mercat- no pot ni ha de canviar.

- Augmentar la necessària compatibilitat dels processos productius amb la natura, tant per exigència ecològica com per incrementar i diversificar els processos industrials i la creació de noves tecnologies, llocs de treball i "riquesa verda".

- Assegurar el manteniment de baixos tipus d'interès lluitant contra la inflació, no solament des del vessant de la reducció de la despesa, sinó assegurant abans l'adequat nivell d'ingressos per equilibrar raonablement el balanç pressupostari i garantir tipus de canvi realistes.

La llista programàtica podria ser més extensa i més detallada però ara interessa més la formulació del concepte que no pas el seu desenvolupament exacte. Es tracta de donar una nova resposta al repte permanent de conjugar llibertat amb solidaritat i igualtat. La UE representa, ara com ara, l'espai econòmic i polític de major conració de teories, pràctiques i organitzacions d'esquerra i solidàries a tot el món. No sembla, doncs, desgavellat assenyalar que on més possibilitats existeixen i on, per descomptat, més responsabilitats es donen, és a dir, en el marc de la UE, haurà de ser on pugui aparèixer la reflexió d'un nou impuls des de la solidaritat, buscant novament l'eradicació de totes les desigualtats i posant fi a la pobresa.

El nostre debat ha d'anar encaminat a resituar la política i la raó per sobre de l'economia. Tanmateix, les nostres reflexions i propostes no han d'eludir el contingut econòmic de cap projecte de creixement solidari, sinó tot el contrari. Només encarant l'elaboració d'una "nova economia política" estarem en condicions d'enfrontar nos al nucli mateix del problema, és a dir, la subordinació del fet polític -amb tota la seva càrrega de civilització" a la lògica cega d'uns mercats econòmics que avui sembla que s'imposin per sobre de tota reflexió crítica.

4. CONSIDERACIONS CRISTIANES INTEMPESTIVES SOBRE ELS CAPÍTOLS ANTERIORS

José Ignacio González Faus

No és qüestió de repetir les dades. Quedem-nos solament amb un parell de pinzellades, disposades en cercles concèntrics: Segons l'informe del PNUD (1996) el Producte Interior Brut de tot el planeta gira al voltant dels 23 trilions de pessetes. D'aquests, 18 els consumeixen els països desenvolupats, i només en queden 5 per al 80% de la població de la terra (cf. Vida Nueva, 27.7.96, p. 34).

A Espanya, segons un informe re de Càritas, 8 milions de persones viuen amb menys de 42.000 pessetes el mes. I un milió i mig amb menys de 27.000.

Recentment, hem sentit a alguns polítics presumir que Barcelona organitzava els Jocs Olímpics molt millor que Atlanta. Potser hauria estat més útil preguntar se per què succeeix el que afirma Pilar Malla en pàgines anteriors d'aquest Quadern: en els últims deu anys l'exclusió ha crescut a Catalunya 3 punts, mentre que a la resta d'Espanya ha disminuït 1,5 punts. I, certament, el que no falta a Catalunya és gent solidària. Què passa, doncs?

1. "SEGON BINARI"

En aquestes condicions, dedicar "un any" a l'eradicació de la pobresa pot no ser més que una hipocresia vergonyosa que només pretén eradicar *la nostra mala consciència* de rics davant la pobresa. Perquè aquest any ja s'està acabant i la pobresa continua, les dades continuen, els morts de fam diaris continuen... ¿Podem presentar alguna realització o algun projecte o conjunt de totes dues coses, que ens permetin esperar que, a partir d'aquest any, s'anirà produint un canvi decisiu de direcció en l'augment de la pobresa? Malauradament, no.

Aquesta possible hipocresia ja va ser descrita fa segles per Ignasi de Loiola en els seus Exercicis Espirituals, parlant d'allò que ell anomena segon "binari" (o classe d'homes): el qui, davant d'una decisió difícil (i d'ordre econòmic, precisament) posa *tots els mitjans menys el que s'ha de posar*, per enganyar la seva consciència: resa, fa almoïna, fa penitències..., tot menys estar disposat a desprendre's dels diners dubtosos si Déu li ho demana. Perquè, encara que *volgués* complir la voluntat de Déu, el que vol en realitat és que la voluntat de Déu "coincideixi amb la seva" (cf. EE ns. 150 155).

Ens assemblem a aquest tipus d'homes quan diem, per exemple, que la solució del problema de la pobresa creixent és "crear riquesa". Crear riquesa pot ser absolutament necessari, però és radicalment insuficient. Perquè, en el nostre sistema econòmic, només es pot crear riquesa concentrant-la més en uns pocs i repartint-la pitjor. Quan hi ha creixement econòmic creixen els pobres; als Estats Units, quan baixa sensiblement el nombre de parats, també baixa la borsa de Nova York. Cosa molt lògica: atès que la desaparició de l'atur suposaria un gran reforç del treballador a l'hora de lluitar pels augments salarials; fet que equivaldria a un descens sensible dels beneficis de la inversió.

El mitjà imprescindible per eradicar la pobresa no solament és crear més riquesa sinó que *nosaltres* siguem una mica menys rics. Per això, si volem ser senzillament honestos, a l'any

d'eradició de la pobresa hauria de seguir-li un "Decenni d'eradició dels rics". O, si més no, de repartiment de la riquesa.

2. ESGLÉSIA DELS POBRES, PERÒ..."DINS D'UN DESORDRE"

En aquestes condicions, l'Església (tan obsessionada per la immoralitat del preservatiu) hauria de proclamar d'un cop i ben clarament que determinades fortunes són un pecat mortal subjecte a excomunió (i excomunió reservada al Summe Pontífex) perquè impedeixen tota la fecunditat dels béns de la terra, i avorten infinites vides que la naturalesa va destinar a humans. Pensem que només 358 persones posseeixen una fortuna "superior als ingressos anuals dels països on viu gairebé la meitat de la població de la terra" (Vida Nueva, loc. cit.). Això sí que és anar "contra naturam"!

També hauria de dir clarament que *en un sistema econòmic com el nostre* en què no hi ha res tan sagrat que no estigui sotmès a les lleis del mercadeig (ni el cos humà, ni la seva força de treball, ni les mateixes lleis de la naturalesa), en un sistema així, el frau fiscal és absolutament, mortalment pecaminós (potser amb el temps també hauria de ser excomunicat). Els impostos són el petit instrument dèbil que té el nostre sistema per fer una mica de justícia i compensar la dinàmica excloent del capital. No proclamar això fa esdevenir cínica tota aquesta moral anomenada "catòlica" (és a dir: universal!) de la qual ja hem dit que s'obsessiona amb el preservatiu dels malalts de sida, mentre es desenten del preservatiu econòmic que sempre porten posat els milionaris.

Finalment, les esglésies cristianes (que coneixen la riquesa del concepte neotestamentari de "comunió" -*koinonia* -) haurien de declarar *radicalment insuficient* una democràcia de la qual queda exclòs el món de l'economia. Antigament, l'economia era un camp de la política ("economia política", se'n deia). Avui dia, la política està submisament sotmesa als dictats d'uns poders fàctics econòmics mundials que només són responsables davant d'ells mateixos com assenyalava R. Espasa en la seva aportació en aquest Quadern. Denunciar la falsedat d'una democràcia en aquestes condicions pot resultar tan molest com ho era denunciar el mite de la democràcia "orgànica" en temps de la dictadura. Però algú ha de fer ho; i les esglésies aquí haurien de jugar la seva coneguda missió de "suplència". Sense democràcia econòmica, ni es pot eradicar la pobresa ni hi podrà haver democràcia política.

3. CIVILITZACIÓ DE LA SOBRIETAT COMPARTIDA

Si tot això ens tocava com a cristians, com a ciutadans ens correspon comprendre que aquest descens dels nostres nivells de vida, que se'ns demana per ser solidaris i poder eradicar la pobresa, seria -per paradoxal i temible que ens sembli- un benefici per a nosaltres mateixos. En lloc d'una civilització de la sobrietat compartida, vivim en una incultura de la riquesa conrada. Ara bé: aquest tipus d'estructura social genera fatalment una civilització *de la por*: i aquesta és una de les característiques dominants del nostre primer món. Tenim por de perdre el que tenim, de l'infart, del colesterol, de la sida, de perdre la feina, de la depressió, de les experiències sense sentit, de la incomunicació, dels de fora, de no tenir les "mesures" corporals o els signes de riquesa externs que ens fan guanyar l'acceptació dels altres que tant necessitem...

I és una observació de psicologia elemental que la por acostuma a treure la part pitjor de tots els éssers humans. Res no ens torna tan cruels ni tan inhumans com una por irracional.

Qui ha viscut en els països del Tercer Món i els coneix podrà testimoniar que aquelles són societats *del sofriment*: de moltíssim sofriment que ha de ser eradicat. Però, curiosament (i potser perquè allà no hi ha "res a perdre"), amb experiències profundes de solidaritat, d'ajuda mútua i de relacions humanes capaces de potenciar el millor de moltes persones. Els habitants dels països del Tercer Món no són per naturalesa "millors" que nosaltres (i no els fem cap favor mitificant-los): tots els éssers humans estem fets d'aquesta mateixa pasta dèbil i originalment malaurada. Però estan molt més alliberats d'aquesta por que tenalla i empitjora tants de nosaltres.

Se sol dir que "els diners no fan la felicitat però que resolen molts problemes". Malauradament, això es diu com una excusa realista per justificar l'acumulació de riquesa. Però aquesta conseqüència no és lògica. Seria més raonable concloure: quedem-nos els diners que resolen els veritables problemes (de salut, d'educació...) i *desprenguem-nos de tots aquests diners que no ens donaran la felicitat i podrien resoldre molts problemes d'altres*: els diners impressionants de les armes, els dels luxes refinats i inútils, els de l'ostentació buida, els dels fixatges obscurs i provocatius del futbol, els de les mil comoditats inútils que acaben debilitant nos i tornant nos obesos de cos i de ment... Una "civilització de la pobresa" no vol dir cap altra cosa. I això sí que podria contribuir decisivament a l'eradicació de la pobresa.

4. JUSTÍCIA, NO CARITAT

Baixar de nivell equival a recuperar l'antiga teologia de l'almoina en un món que, d'una banda, es va fent cada vegada més "petit" i en el qual, d'una altra banda, la complexitat de les xarxes de relació és cada vegada més gran. L'antiga teologia de l'almoina deia que aquesta obligava sota pecat *mortal*, i que donar almoina no era un acte de caritat sinó de justícia estricta: perquè en fer almoina no donem del que és nostre sinó que tornem a l'altre el que és seu.

Fa mil vuit-cents o mil nou-cents anys, aquesta teologia va poder tenir unes conseqüències socials importants. Avui cal trasplantar-la i inculturar-la novament en una nova situació de l'economia. Ja no n'hi ha prou que algun dia tinguem mala consciència davant d'algun esdeveniment i donem un bon pessic aïllat per tranquil·litzar nos. Es tracta d'*estructurar socialment* que tota aquesta riquesa que ja no ens dóna la felicitat i que podria resoldre molts problemes veritables d'altres, pertany a aquests altres i no a nosaltres. I que per tant, com a cristians, estem obligats a tornar-los-la.

Si realment creiem en el Déu de Jesús, intentem posar-nos davant d'Ell, mirar amb els Seus ulls aquest món descrit en els capítols anteriors i escoltar la pregunta: "Què n'has fet dels teus germans? La seva sang clama a Mi des de la terra" (cf. Gen 4,10). Sabent per endavant que és veritat que un no pot resoldre ho tot. Però també és cert que la resposta: "sóc, per ventura, el guardià dels meus germans?" està desautoritzada per la Paraula d'aquest mateix Déu en el qual diem que creiem (cf. Gen 4,9).

Potser aleshores comprendrem que, en el problema de l'eradicació de la pobresa, no ens juguem solament una qüestió "horitzontal" o secular, sinó una qüestió expressament "religiosa". Ens juguem el tema de *la credibilitat de Déu*, que el Déu revelat en Jesucrist ha volgut posar *en les nostres pròpies mans humanes*: en la tradició teològica cristiana apareix amb força claredat que l'existència dels pobres de la terra planteja un dels arguments més

decisiu contra la "Providència" (avui diríem senzillament contra l'existència) de Déu. Per concloure, citaré només un parell de testimonis:

"D'aquí es dedueix *manifestament*, o que Déu no va tenir prou Providència, sinó que va ser descuidat en deixar els pobres tan sense remei per passar la vida, o que els rics (diguem avui: el món ric) han de ser tinguts i considerats com a gent cruel i infidel que, havent-los confiat Déu tants béns perquè els repartissin amb els seus germans, s'han fet forts amb aquests mateixos béns crebantant la fe que deuen a Déu" (Domingo Soto, en 1545).

"Quina injustícia, germans, que els pobres portin tota la càrrega i que tot el pes de les misèries recaiguin sobre les seves espatlles! Si es queixen i murmuren contra la Providència... és amb un cert color de justícia... Ja que en aquesta estranya desigualtat, ¿com podríem justificar la Providència d'administrar malament... si no hagués acudit per un altre mitjà a socórrer la necessitat dels pobres...? Doncs bé, cristians, per això va fundar la seva Església" (Bossuet, en 1659).[Els dos textos apareixen citats i comentats en la meua obra "Vicarios de Cristo. Los pobres en la teología y espiritualidad cristianas". Madrid 1991.]

Digueu, a la llum d'aquests textos, si pot ser exagerada qualsevol afirmació sobre l'Església *dels pobres* o sobre la teologia com a teologia *de l'alliberament* . Sobretot quan, els qui la desautoritzen no han estat capaços de proposar en lloc seu cap alternativa, sinó solament l'oblit. Als cristians els agrada dir que "Déu s'ha posat a les nostres mans" (i aquest és un bon resum de l'experiència cristiana). Però després, a l'hora de treure les conseqüències d'aquesta fe, preferim tornar a Déu aquest do que ens espanta, i tractem de servir-lo no com Ell vol ser servit, sinó com a nosaltres ens resulta més còmode de servir-lo.

Per això, l'any d'eradicació de la pobresa no és solament un assumpte cultural, polític o sociològic sinó, principalment, un assumpte *teològic* . Com a tema sociocultural pot caducar en acabar l'any. Com a tema teològic continua vigent mentre existeixin els condemnats de la terra. I la seva vigència ens va ser formulada ja fa vint segles per Jesús de Natzaret: "Aneu i apreneu d'un cop el que significa: `misericòrdia vull i no religió'... Perquè si ho sabéssiu mai no hauríeu condemnat innocents" (cf. Mt 9,13 i 12,7).

© *Cristianisme i Justícia*, Roger de Llúria 13, 08010 Barcelona
Telf: 93 317 23 38; Fax: 93 317 10 94
espinal@redestb.es; <http://www.fespinal.com>